

Богумил ХРАБАК

ЛУШТИЦА (XIV-XVI век)

Кључне ријечи: Луштица, Котор, Дубровник, Црнојевићи, Балшићи

Полуострво Луштица има највеће од пет села Светомихољске метохије. Налази се поред острвца Жањице (данас Мамула), Превлаке и Котора. Луштица је старо пребивалиште људи, јер на Жањицу постоје остаци једне базилике са траговима мозаичког пода.¹ Луштици припада затон Трасте и велика плитка плажа Пржно. Трасте је у средњем веку било заклониште лађа (са шест засеока). Луштица у свему обухвата осам заселака, од којих је највеће Радованићи. На копну, преко Превлаке, простире се Солиоцко поље, где се у средњем веку производила со. За та солила су се отимали зетски кнезови, Млечани и Турци, а Котор је у другој половини XIV столећа војевао са Дубровчанима да не би изгубио приходе које је остваривао од солила. У околини Луштице постоје кречане као и племенита врста камена („сјеменик“) који се даје глачати као мермер.² Кад су (1318.) два млечачка нобила на једној галији пловили са пшеницом и уљем, због невремена су пристали уз обалу которског подручја, гдје су их поданици српског краља опљачкали (товар је вредео 800 перпера³).

Становници Луштице били су поморци, а по пруженој прилици и морски пљачкаши.³ Када су ђеновљански бродови полазили (1379.) против Котора, Дубровчани су се заложили писмом капетану тога бродовља да се не напада Луштица, дубровачка савезница. Кад је заробљен Ђурађ II Страцимировић, који је владао Луштицом, свом старом противнику Радичу Црнојевићу омогућио да поседне Светомихољску метохију, Луштица је постала посед Црнојевића. Године

¹ *Историја Црне Горе*, књ. I, Београд 1967, 256, 272, 274.

² Н. Луковић, *Бока Которска*, Цетиње 1951, 147. 201

³ N. Jorga, *Notes et extraits t. I*, Paris 1899, 299.

1395. босански магнат Сандаљ Хранић препустио је Которанима поменутоу метохију. Которани су тада опљачкали Луштицу, гдје им становници нису били пријатељи, а властелина Добротића Гојшића су обесили, као присталицу Црнојевића.⁴

Почетком XV века (1402.) Луштитчани и Паштровићи су се определили против својих господара, а били су уз Дубровчане; Луштица је устала против Сандаљевих поседа у приморју.⁵ Крајем 1403. Балша III је одузео Которанима Луштицу са суседним селима, иако је његов претходник, болестан Балша II, према миру склопљеном у Котору, Луштицу са суседним селима препустио Котору, коме би природно требало да припада подручје манастира на Превлаци. Иначе, Луштицу са Кртолима, Превлаку и Грбаљ даровао је Которанима рашки краљ Радослав (1223-1234.).⁶ Према мировном споразуму између млетачке Сињорије и Балшића (1408.), Млечанима су препуштени Бар и Улцињ, а дуждев Сенат се обавезао да Балшићима поврати Луштицу са солилима, Будву и Паштровиће. Которани су се плашили кад Балша III прими Луштицу и Будву, да ће се поново појавити у градском дистрикту (срезу). Которски изасланик нудио је Венецији савезништво у рату против Балше, захтевајући притом да се Луштица са соланама врати которској општини. Тај и неке друге захтеве дужд и Сенат су одбили. Луштица се поново нашла у млетачко-каторским преговорима (јануара 1411.), али је Сињорија и тада прешла преко таквог тражења.⁷

Ђурашевићи (рођаци Црнојевића) управљали су Луштицом, Паштровићима и брдским пределима повише Котора и Будвом и оглушили су се примамљивим подстицајима из Венеције да се одметну од Балшића. Ђурађ са сином Ђурашином важио је као прва личност уз Балшу III приликом оснивања (грбаљског) манастира Праскавице (децембра 1413.). Концем те деценије приметна су се непријатељства између Балше III и Млечана, односно Которана и Луштитчана, свакако због стално понављаног настојања да се област Светомихољске метохије прикључи Которанима, који би крај покметили. Августа 1419. на молбу Балшиних поданика Луштитчана пошао је из Дубровника један патриције да посредује за успоставу мира.⁸ Упоредо с тим

⁴ *Историја Црне Горе*, књ. II, том 2, Титоград 1970 (у даљем тексту: ИЦГ II/2), 45,59,65; Н. Пуковић, Бока 200.

⁵ *G. Gelcich, La Zedda e la dinastia dei Balšići*, Split 1899, 223; М. Ј. Динић, *Земља херцегџа св. Саве*, „Глас СКА” 182, Београд 1940, 160.

⁶ Н. Луковић, н.д., 196, 199.

⁷ ИЦГ II/2, 97, 103.

⁸ Државни архив у Дубровнику (у даљем тексту: ДАД) Цонс. рог. II, 62. 9 исто, 124.

которски властелин Драго Драго, чија је фамилија одржавла у Зети доста веза, преговарао је са Ђурашевићима, нудећи им Будву у случају да се тога града домогну Млечани. Драго је претпоставио да би се Ђурашевићи, напустивши Балшу III, за Будву одрекли права у Луштици.⁹ Јосип Јелчић је писао да су се Которани (19. августа 1419.) измирили са Лушћанима, сматрајући да су Лушћани напустили свога помирителја. Није познато шта је тај дубровачки госпар постигао. Антон Дабиновић је установио (без доказа) да је мировни договор свакако имао одредбу да ће се Лушћани држати по страни у непријатељствима која су настала и да неће ништа шкодити суседном Котору. Таква комбинација тешко долази у обзир јер је жеља да се успостави мир дошла са стране Лушћана.¹⁰

Которани су освојили Луштицу помоћу Млечана 1420. године. Њиховом наступу живаљ Светомихољске метохије је пружио одлучан отпор. Први млетачки кнез у Котору известио је (15. децембра 1420.) дужда и Сенат да су Которани заузели два села (свакако је мислио на Луштицу и Љешевиће) и затражио је ново оружје. Како су многи Лушћани избегли у Дубровник прве половине октобра, може се претпоставити да су Которани тада заиста посели Луштицу. Око хиљаду људи метохије емигрирало је у Дубровник, а већим делом у српску државу Балшића.¹¹ Зетски владари су желели да се успоставе односи који су постојали пре непријатељстава. Одбијали су да се одрекну Луштице и солана. Сенат у Венецији, међутим, био је спреман да им задржи скадарску провизију, и чак да је увећа на 200 дуката, ако би Балшићи напустили свој посед Луштице. После више мировних састанака, било је јасно да Млечани неће да напусте Луштицу, а да се преговарачи Балшића не задовољавају провизијом од 300 дуката као накнадом за препуштена солила.¹² Неразрешиви чвор су пресекали поданици српског деспота који су (1421.) упали у Луштицу, после смрти Балше III и задржали су у својој власти Луштицу и Грбаљ. Франческо Бембо није успео да оствари Сенатов налог да са својом поморском војском поседне поменуте области, и то већ зато што је под Скадар приспео деспотов опуномоћеник Ђурађ Бранковић са 8000 коњаника. Млечани су били спремни да Ђурђу уступе Будву, мислећи да би тада могли задржати Луштицу. Преговарачи обеју страна нашли су се у Ђурђевом логору код Светог Срђа (12. августа), и ту је закључен мир.

¹⁰ G. Gelcich, *La Zedda*, 310; А. Дабиновић, Котор у другом скадарском рату, „Рад ЈАЗУ” CCLVII, Загреб 1937м153.

¹¹ ICG II/2, 127; DAD; Cons. min. II, 151.

¹² ICG II/2, 128-29, 129.

Луштица у тексту уговора није поменута, али је свима било јасно да она пре рата није припадала Будви. За которски дистрикт је изричито речено да треба да остане онакав какав је био у време Балшића, кад у овом саставу није имао Луштицу. Такав немушти договор није могао задовољити которску општину, која је примајући млетачку власт (1420.) затражила да јој се призна право на Луштицу.¹³

Недоречени мировни уговор омогућио је Млечанима који су се војном снагом нашли у Луштици, да у њој и остану под оружјем. Они су задржали и Богдашиће и део Паштровића, што је проузрочило реаговање деспотових приврженика (1432.). Кад су Ђурђеви коњаници били на Бојани, могло се нешто и прећутно изгубити, али кад се војска повукла, могло се латинском преваром задржати. Тај револт је био у самом увећаном которском дистрикту. Још већу недоумицу изазвало је писмо деспота Ђурђа Бранковића которском кнезу (1441.) да Сињорија узме у заштиту све деспотове поседе у приморју. То је учињено пред наступом магната Стјепана Вукчића Косаче, кога су омеле заставе св. Марка и у Луштици и у Будви. Те барјаке су (децембра 1441.), наводно истакли сами Луштитчани.¹⁴ Када су се политичке околности за деспота поправиле, његови представници у Зети затражили су повраћај земаља датих само у окриље Крилатог лава. Како Сињорија опет лукаво и покварено није хтела да врати те територије, деспотов војвода Алтоман је (1448.) опустошио которску околину и посео је Луштицу, Љешевиће и Богдашиће са свим соланама. Штавише, Алтоман је наредио сељацима метохије да косама и срповима посеку которске винограде.¹⁵ Првих дана те године неки Арбанаси из Луштице су на оточићу Жањици отели рибару Остоји Мартиновићу уловљену рибу и неке друге ствари. Тада се у Луштици помиње косијер (coserios) као ратарска алатка.¹⁶

Которани су (1441.) навалили да поделе земљишне парцеле и солила, као што је, наводно, некад било. Которани који не би могли постати нови поседници и сељаци поседнутог подручја, подстицали су которског провидура да не дозволи феудалну дистрибуцију земље и солана. Провидур се трудио да на метохији проведе оне односе какви су постојали између Котора и Грбља. Једна исправа од 15. маја 1396. сведочи да су Которани жребом поделили которско поље на карубе,

¹³ ICG II/2, 114, 146.

¹⁴ N. Jorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades du XVe siècle. III, 79.

¹⁵ ICG II/2, 216.

¹⁶ DAD, Lam for. XXI, 267 i 290.

које су пучанима дали у обраду за одређени број стара жита. Млетачка Сињорија је остала на становишту да земља буде оних којима је раније припадала, било грађанима или сељацима.¹⁷

Луштитчани су средином XV века поступали слично Арбанасима, тј. отимали су робу и ствари лађица које би бациле сидро уз њихову обалу.¹⁸ Кад је Скендербег из Транија (Апулија) кренуо преко Дубровника у Албанију, до Луштице или Будве дата му је дубровачка пратња.¹⁹ У дубровачком рату са Херцегом Стјепаном (1451.) на Томбу (код Бргата) су послати и Луштитчани који су, као дубровачки пријатељи, дошли у помоћ граду св. Влаха. То би били „Албанци” према извештају Драгоја Соркочевића и на основу причања старих дубровачких хроничара.²⁰ Луштица је тада (1452.) признавала млетачку власт.

Луштитчани су страдали 1489. године због пограничних инцидента са Иваном Црнојевићем.²¹

Крајем новембра 1503. године ванредни провидур Котора писмом је обавестио Сињорију о жалбама људи из Луштице, Љешевића и Богдашића против Трифуна Лампровог, њиховог војводе, те је провидур отворио процес.²² Представници млетачке администрације нису понекад чистих руку, па је постављено питање прихода которске коморе за време управе кнеза провидура Франческа да Катајанетра (1515-18.), посебно кад се радило о 72 дуката што је требало да наплате села Луштице и Паштровића.²³

С обзиром да је Луштица располагала фреквентном луком Трасте (Росе), она је била на удару бојним бродовима зараћених страна и гусара. На пример, маја 1531. 12 фуста из Берберске усидрило се у тој луци, а затим су се јавили на дубровачком рту Молунту. Ту су ти гусари убили једног а ранили двојицу, па су се потом упутили дубље у

¹⁷ И. Стјепчевић, Котор и Грбаљ, Сплит 1941, 22

¹⁸ Један пример: Р. Ковијанић, *Јегрењаци которске луке 1431-1455*, „Годишњак Поморског музеја у Котору”, 1961, 15.

¹⁹ Ј. Радонић, *Ђурађ Кастриоти Скендербег*, „Споменик СКА”, Београд 123-32; *ДАД*, Cons. rog. XVII, 37, 47, 47, 49, 49; I. Воџић, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd 1952, 161.

²⁰ *DAD*, Cons. rog. XII, 259-59 (21. VII 1451); С. Цирковић, Херцег Стефан Вукчић Косанча и његово доба, Београд 1964, 155.

²¹ *ASV*, Senato I Mar, R. XIII, 6; *ICG* II/2, 335 (17. III 1490).

²² Архив за повјестницу југославенску, VII Загреб 1863, 261.

²³ *Commissioner et relationes venetae* VI, Zagreb, 1976 192.

Јадран, где су ухватили једну млетачку наву и 16-17 бродица. Млетачки капетан у Јадрану преко Дубровника дојавио је својој команди у Венецији да морешких брзопловки има у Боки Которској укупно 18.²⁴ Априла 1655. из Луштице су Новљани одвели 40 људи. Лучица Росе је тада стално била ловиште Новљана. Обично би две фусте које су стражариле пред Новим, одлазиле у Росе да прекурате монотонију сиромаштва гарнизонског живота.^{24a}

Луштичани су и сами, према повољним околностима, гусарили. Октобра 1580. у водама луке Росе опљачкана је нека апулијска саеција, која је превозила смолу (катран или битумен) у Дубровник.²⁵

*
* *

После политичког прегледа, треба се задржати на елементима дневног живота луштичке популације.

Луштичани су били православни Срби, али је међу њима било и досељених католичких Арбанаса. Живели су у многочланим породицама, можда и малим породичним задругама, које су, тобоже, имале 10,15 и 20 чељади.²⁶ Када су припали Котору, као зависни сељаци (кметови) господари су им били которски земљопоседници, којима су предавали део летине. Своје пуномоћнике, на пример, за преговоре са Млечанима и Которанима бирали су угледне и спретне општинике на зборовима, који је назив (збор) касније примењен и на целу метохију. Имали су попове који су располагали парцелама у Грбљу које су могли продати.²⁷ Било их је и у иностраној служби. Неки Радо био је најамник - бомбардер у Дубровнику, одакле је припуштан да обави послове у завичају.²⁸ Некад су напуштали постојбину због ратних збивања, као 1421. и 1452. године, кад су се одселили у Апулију, Зету и Конавле.²⁹

²⁴ „Старине ЈАЗУ” VI, Загреб 1884, 180 (25. V 1531).

^{24a} К. Viscovich, *Двије ријечи о битци 15 маја 1654. у Перасџу, Котору 1909*, 1-8

²⁵ *ASV, Dailo Costantinopoli, busta 33*, которски провидур Сињорији 22. X 1580.

²⁶ К. Лиречек, *Историја Срба, књ. II, Београд 1952*, 53.

²⁷ *ICG II/2*, 349.

²⁸ *DAD; Cons. min. XXXIV*, 22 (7. II 1521)

²⁹ *ICG II/2*, 349.

Упражњавали су више занимања. Били су рибари и морнари. Од дрвета из свога краја израђивали су даске, које су куповане у Котору за скромнију градњу цркава.³⁰ Свакако су цедили маслиново уље и гасили креч, односно клесали свој камен. У Грбаљском пољу имали су солану, тј. „солно поље” у њој. Чим је Стефаница Црнојевић угушио грбаљску буну, Которани су почели да руше солила. То није одговарало преговорима које су Лушћичани постигли са которском општином (фебруара 1452.)³¹. Лушћичани су се у великим количинама кришом односили у (Херцег) Нови.³² Њихови бербери су се извештили као видари, тако да си их (поред Италијана, Которана, Трогирана и Шибенчана) називали хирурзима.³³

Као и други људи у Зетском приморју, радо су се бавили трговином, посебно ресурсима Албаније. Из Албаније су, као и Пераштани, довозили жито у млетачке јадранске поседе.³⁴ Драчки Турци су понекад задржавали Лушћичане, проглашавајући их шверцерима. Утржак (ри-тракт) од продаје јегуља и свиле (вероватно из Валоне) са брода Бољевића, одређен је за ослобађање Рада Радичића из Лушћице, који се налазио у рукама Турака.³⁵ Неке индикације упућују на закључак да су одржавали пословне везе са неким босанско херцеговачким Јеврејима (почетком XVI века). У једном купопродајном послу неки Лушћичанин, настањен у Котору, положио је јемчевину ципелару Стјепану из Бара за израду обуће и одела. Пуномоћник у том послу био је неки свештеник који је живео у Венецији.³⁶

Као земљорадници из невоље, кад су извидели могућности које град пружа у погледу животне егзистенције, престали су да се опиру суживоту са Которанима.

³⁰ *Историјски архив Котора, SN XXV, 378 (15. VII 1508).*

³¹ *ICG II/2, 30.*

³² *Г. Гремошник, Которски дукали и друже листине, „Гласник земаљског музеја Босне и Херцеговине” XXVIII-XXXIV, Сарајево 1922, 168.*

³³ *ICG II/2, 269.*

³⁴ *ASC, Senato Im Deliberationi, Costantinopoli, R. XVIII, 299 (1. IX 1528).*

³⁵ *DAD, Cons, rog. XLVI, 225-5 (6. III 1544).*

³⁶ *IAK, SN XXV, 378 (15. IV 1508).*

Bogumil HRABAK

LUŠTICA (XIV-XVI c.)

Summary

Basing his paper on the archival data and literature the author in the first, larger, part of his paper gives a concise survey of the political events of Luštica from the early 14th century. Till the final surrender to the Venice -Kotor rule (mid-15th century), Luštica was governed by Balšići, Crnojevići and Kotor, and the Kosača magnates (of Herzegovina) showed aspirations, too. In the second part the author determined the occupations and other life conditions of the people of Luštica, who were mainly Orthodox Serbs or Catholic Albanians, immigrants. They were permanently opposing the people of Kotor who wanted to turn them into serfs. When they finally were joined to Kotor, they got used to the common life because they experienced the benefits of urban life.